

Kurdok, kardok, kordonok

*Szent emberben akkor se bízz,
ha egyenesen a mennyországból kapta a turbánját.
Kurd közmondás*

Nem sok jóval kecsegteti a 2020-as esztendő a kurdokat, bárhol éljenek is száz esztendeje régi-új hazájukban, hontalanul. Az arabok, perzsák, törökök után a Közel- és Közép-Kelet negyedik legnagyobb – ráadásul Törökországban, Szíriában és Irakban a második legnépesebb – népcsoportja a közelmúltban ismét a világpolitika fókuszába csöppent.

Elcsábítva és elhagyatva

A magukat a médektől eredeztető kurdok ősidők óta óriási területen szétszóródva, Anatóliától Mezopotámiaig vagy azon is túl éltek. Jelentős részben nomád állattenyésztésből. Az általuk lakott területek fölött birodalmak jöttek és mentek.

Tán legnagyobb hősről, Szaládiról, aki az egykori arab erők élén a mai Egyiptomtól Szíriáig egyesítette

az egymással viaskodó helyi hadurakat, és óriási területet hódított meg, annyit érdemes megjegyeznünk, hogy ugyanott, a mai iraki Tikritben született, mint kései megalomán utódja: Szaddám Huszein.

Az első világháborút követő felemás békerendszerben a győztes nagyhatalmak újrarajzolták a térképeket. Vesztes óriásokat daraboltak föl az Osztrák–Magyar Monarchiától az Oszmán Birodalomig. Erről tanúskodik az idén 100. évfordulóját ünneplő, netán gyászoló trianoni vagy a törököket is érintő sèvres-i békefolyamat. Ez még a mi veszteségeinket is meghaladó módon területeinek mintegy háromnegyedétől fosztotta meg a Portát.

A koncon főleg a britek (Palesztina, Transz-Jordánia, Irak) és a franciák (Szíria, Libanon) osztottak, de

Kardos kurd egy birodalom csúcsán

Szaládin, a határozott hódító – teljes nevén an-Nászir Szaláh ad-Din Júszuf bin Ajjúb (1137–1193) – Egyiptom és Szíria szultánja lett, és 1187-ben Jeruzsálemet is meghódította. Ő volt az Ajjúbida Birodalom alapítója. A szultán kiváló hadvezér, ezenkívül szigorú, de igazságos uralkodó hírében állt. Az ő alakját formázta meg Gotthold

Ephraim Lessing felvilágosult német drámaíró *Bölcs Náthán* című művében, amely a különböző népcsoportok és felekezetek együttműködésének parabolikus példázata... Szaládin életútjához bőséges háttér-információval és adalékkal szolgál Christiane Bird a General Press Kiadónál magyarul is megjelent *Ezer lázadás, ezer sóhaj* című riportkönyve a kurdok évszázados küzdelméről.

jutott belőle bőséggel a görögöknek (Kelet-Thrákia és Szmirna környéke), átmenetileg megszületett egy önálló örmény állam, Anatólia déli részén pedig olaszok pöffeszkedtek. Moszultól északra a kurdoknak kikanyarítottak egy autonóm területet. Azt is megígérték nekik, hogy egy éven belül maguk dönthetnek a saját sorsukról. Nem így történt.

A birodalmuktól megfosztott törököknek mindezzel mintegy okot adtak saját függetlenségi háborújuk kirobantásához. 1922-ben eltörölték a szultanátust, majd egy évvel később Kemal Atatürk világias forradalma győzedelmeskedett, és az általa kikiáltott Török Köztársasággal új szerződést kötöttek Lausanneban. Ekkor véglegesítették az új állam határait. Törökország visszacserezte a Boszporusz fölötti ellenőrzést, Kelet-Thrákiát és Szmirnat, de

már említést sem tettek a kurdoknak tett korábbi ígéretekről. A szerződés garantálta a kisebbségek jogait, ám ezt kizárólag a nem muszlim népcsoportokra értette! Még az akkori brit külügyminiszter, George Curzon is úgy vélte, hogy „a lausanne-i szerződés, úgy, ahogy van, keresztül-kasul rossz megoldás, amely miatt a világnak a következő száz évben még súlyos jóvátételt kell fizetnie.” Mintha a sors őt látszana igazolni.

A kurdok több mint 90 százalékban muszlimok. A 7–10. század között vették föl az iszlám hitet, túlnyomórészt a szunnita ághoz tartoznak, de akadnak köztük alaviták, jezidiek és más hitvallásúak is.

Az I. világháború utáni békeszerződések új határvonalakat húztak a kurd nomád pásztorok útjába, és később fokozatosan letelepedtek. Kivált Atatürk korában erősödtek a beolvasz-

Kurd népesség országoként – becslések alapján,
az összlakosság százalékában

Törökország	15-18 millió	18-20
Irán	7-8 millió	8-9
Irak	4-5 millió	17
Szíria	2-2,5 millió	10
Posztszovjet (főleg Kaukázuson-túli köztársaságok)	200 ezer	
Távolabbi diaszpórában		
Németország	0,8-1 millió	
Franciaország	250 ezer	
Izrael	200 ezer	
Svédország	100 ezer	
Észak-Amerika	30-40 ezer	
És még sok más helyütt...		

Forrás: CIA, The World Factbook, UNPO, becslések

tási törekvések, ami ellen nemegyszer fegyverhez nyúltak. A pántörök propagandisták szerint viszont 1924 és 1991 között országuk területén nem is éltek kurdok, csak „hegyi törökök, akik elfelejtették a nyelvüket”...

Az érintettek bezzeg azóta is mondogatják: a kurdok arra születtek, hogy mindörökkön-örökké átverjék őket!

Határtalan hazátlanság

A mintegy 35 millióra becsült lélekszámú népcsoport széttagoltjai indoeurópai, iráni nyelvüket megannyi dialektusban beszélik. De még az írásbeliségük is elválasztja őket egymástól: Törökországban latin alfabéta, onnan keletre arab írásmód vezetitollukat.

Csak valamivel jobb sors jutott a kurdoknak szétszórásuk többi területén, Iránban (mely akkor még Perzsia néven megőrizte függetlenségét, és nem nyúltak a határaihoz), valamint a száz éve „újjászületett” Irakban és Szíriában. Kisebb kurd enklávék maradtak a későbbi Szovjetunió területén, majd sokukat diaszpórába sodorta a történelem hullámverése.

A néhol szigorú asszimilációs politika miatt lélekszámukat nehéz megbecsülni. Emiatt például Törökországban is milliószámra települtek át más területekre (például nyugatabbra eső városokba), és a simább beilleszkedés érdekében innentől sokan töröknek vallották a nemzetiségüket. De még többen vettek vándorbotot a kezükbe, hogy

a még távolabbi világban keressék boldogulásukat.

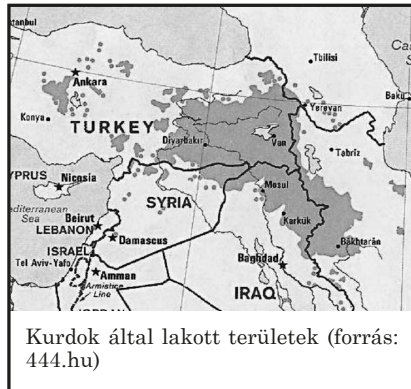
A kurdok továbbra is több honban maradtak hazátlanok – mindmáig ők alkotják a világ legnagyobb saját államiság nélkül élő etnikai csoportját. Talán csak a második világháború után csillant föl előttük részben átmenetnyi reménysugár: az akkori északnyugat-iráni szovjet befolyási övezetben 1946–47-ben létezett a kérészéletű máhábádi Kurd Köz-

társaság. Amikor Moszkva levonult a területről, a helyi autonómiának is befellegzett. Az eddigi egyetlen szuverén (?) kurd állam vezetőit a sah viszatérő erői letartóztatták, majd kivégezték. Ráadásul a szunnita többségű kurdoknak egy

siíta többségű államban kellett keresniük a helyüket, miközben a sahi rendszer centralizációs törekvései sem kedveztek nekik. Majd az következett, hogy az 1979-ben megteremtett siíta vallási alapokon (nem) nyugvó rezsimben sem tolerálták a külön nemzeti törekvéseket.

2011-ben egyfajta fegyverszünetet kötöttek a központi kormánnyal, de önrendelkezésük megteremtésének ügye csak nem akart előrehaladni. Igaz, Irán közel-keleti aktivizálódása jelentős mértékben elterelte a figyelmet erről a potenciális parázsról. Ám Teheránban változatlanul aggódhatnak amiatt, hogy egy kiteljesedő észak-iraki kurd autonómia fertőzésveszélyt jelentene a maguk érzékeny területén.

Irakban már korábban igyekez-

tek a kurdlakta területeket elarabosítani. Kivált az olajban gazdag Kirkuk környékén volt tömeges „lakosságcsere”. Az egykor kurd többségű északi várost fokozatosan arabizálták. Szaddám Huszein az irániakkal folytatott háború után erőit a kurdok leverésére összpontosította. Arra hivatkozott, hogy a rendszere ellen lázadó kisebbség a sahi rendszer és az Egyesült Államok támogatását élvezzi. Ekkor a kurd városok és falvak 70 százalékát megsemmisítették (Halabdzsa városában például pusztító vegyi fegyvereket vetettek be). A menekülésre kényszerített kurdokat könnyebben ellenőrizhető nagyvárosokba „koncentrálták”.

Amikor Washington éppen össze akarta békíteni a két autokratát, közvetíteni próbált Szaddám és Reza Pahlavi sah között, szemrebbenés nélkül hátat fordított addigi kurd partnereinek. Erre mondta nem kevés cinizmussal Henry Kissinger: „A diplomáciát nem szabad összekeverni a misszionáriusok jótékonykodásával.”

A Szaddám-rezsim összeroppanása után a Fehér Ház visszafordult a kurdok felé, akiknek eme régi-új szövetség révén az észak-iraki területeken sikerült a politikai és gazdasági önállósodás legmagasabb fokát elérniük. Mindezt az itt talált olajnak is tulajdoníthatjuk. „Fővárosukban”, az elmúlt három évtized során megötszöröződött lakosságú, immár több mint milliós népességű Erbilben – a némelykor egymással rivalizáló erők dacára – sikerült regionális kormányzatot teremteni, és az Irakban is síita többségű központi kormánnyal dacolva saját gazdasági potenciáljukra támaszkodhattak. Szupermodern városnegyedek

nőttek ki a földből, némelyek kis túlzással „új Dubaj” megszületését vizionálják... De az autonómia magasabb szintű önálló államisággá fokozása még a távlatos álmok ködébe vész.

Korábban Szíriában is tagadták az őslakos kurdok létét, inkább az üldöztetések elől menekülőknékné tulajdonították, hogy az ország északi részén nagy számban beszéltek anyanyelvüket. De nem használhatták a közhivatalokban, kurd nyelvű tanítás sem létezett. Néhány tartományban egyszerűen megvonták tőlük a szír állampolgárságot. Másutt megváltoztatták a kurd helységneveket. Több helyütt falvaik elhagyására kényszerítették a helyi lakosságot, majd a helyükre arabokat telepítettek.

Fölöttébb változatos szíriai sorsuk a közelmúltban újabb drámai fordulattal gyarapodott. Ennek gyökerei az északi szomszédba, Törökországba nyúlnak vissza.

Öcalan apó száz év magánya

Az ankarai megkülönböztetések okozta elégedetlenségből eredeztetik a szélsőbaloldalinak titulált Kurdisztáni Munkáspárt (PKK) megszületését. A radikális ellenálláshoz hozzájárulhatott a kurdok több évtizedes kelet-anatóliai erőszakos elnyomatása, gazdasági háttérbe szorítása. A vidéki területeken mindez az infrastruktúra, a műszaki fejlesztés, az oktatás és az egészségügy tartós elhanyagolásával járt.

Helyi élharcosuk, Abdullah Öcalan (1948), az „Apó” alig harmincesztendősen alapította a PKK-t. A kommunista eszméssel is kacérkodó mozgalom azt tűzte zászlajára, hogy népük kulturális és emberi jogainak

ahonnan kiszorítja a Kurd Népvédelmi Erőket, majd ebbe a pacifikált övezetbe csapolja le a területén élő csaknem négymillió közel-keleti menekült tetemes részét. (Akcióiban menten partnerre talált Putyinban, aki – a kettejük fegyverüzletein túl is – érdekelt abban, hogy megvesse lábát a Földközi-tenger partjain.)

Erdoğan a menekültek Európára árasztásával is megszarolta NATO-partnereit, majd megismételte követelését, hogy a Kurd Népvédelmi Egységeket minősítsék terrorista szervezetté. Ám tekintettel arra, hogy az YPG milicista erői kulcsszerepet játszottak a szélsőséges „Iszlám Állam” terror-kalifátusának leverésében, az észak-atlanti katonai szervezet több tagországa

(köztük Németország) vétóval állta útját a javaslatnak.

A török túlerőnek engedve az YPG viszont kompromisszumra kényszerült, és – még ősellenségével, a Moszkva-barát szír Aszad-kormánnyal is együttműködve – visszavonta a kérdéses térségből addig győzedelmes erőit. A háborúnak nincs vége.

Amiben pedig a jövőre tekintve is biztosak lehetünk: a kurd csomót egyhamar nem sikerül elvágni. Az elégedetlenség – éppúgy, mint a világ legnagyobb „hontalan” etnikumának szétdaraboltsága – tartós viharfelhőkkel fenyeget. De a legtöbb kurd kora kölyökkorában megtanulja ősrégi közmondásukat: „Jobb harcolni, mint karba tett kézzel ülni!”

Kolodko Mihály: Főkukac miniszobra (Budapest, 2016)